

Світлана ЛИСТЮК
ORCID 0009-0009-3838-7195

**ДОКУМЕНТУВАННЯ УСНОІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ: З ДОСВІДУ
ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ ПРОЄКТУ
«БАБА ЄЛЬКА»**

**DOCUMENTING ORAL HISTORICAL NARRATIVES: FROM THE
EXPERIENCE OF FOLKLORE AND ETHNOGRAPHIC EXPEDITIONS OF
THE «BABA YELKA» PROJECT**

Громадська організація «Баба Єлька» з 2018 року проводить фольклорно-етнографічні експедиції у Кіровоградській області, зосереджуючи свою діяльність на дослідженні, збереженні та популяризації культурної спадщини регіону. Основний метод дослідження – усноісторичне інтерв'ю, в яких респонденти розповідають про повсякденні соціокультурні практики, діляться власними спогадами та роздумами.

Досвід фольклорно-етнографічних експедицій проєкту «Баба Єлька» демонструє ефективність застосування усної історії для відновлення втрачених епізодів історії та збереження культурної спадщини. Завдяки систематичному підходу до збору, транскрибування та аналізу усноісторичних матеріалів команда проєкту задокументувала важливі свідчення про традиції, побут та культурне різноманіття Кіровоградщини. Цей досвід, за експертними висновками, є цінним і корисним для всіх, хто цікавиться локальною автентичною культурою та досліджує народну пам'ять (Боса, 2022). Незважаючи на численні переваги, усноісторичні методи мають і певні обмеження та виклики. Загальновідомо, що людська пам'ять не завжди є надійним джерелом інформації, можливі спотворення, замовчування та забування деталей. Процес збору, транскрибування та аналізу усноісторичних матеріалів довготривалий та трудомісткий. Робота з респондентами вимагає особливого дотримання етичних норм та поваги до їхніх прав.

Відтак, відповідаючи на ці виклики та узагальнюючи власні напрацювання, команда «Баби Єльки» розробила методичні рекомендації для тих, хто лише розпочинає подібні дослідження (Листюк, 2024). Збірник містить:

- характеристику усної історії як джерела інформації;
- практичні рекомендації з організації експедицій;
- інструкції з підготовки до роботи з респондентами, запису, транскрибування та інтерпретації інтерв'ю;
- оформлення усної інформації та документацію експедицій;
- запитальники «Баби Єльки» для проведення інтерв'ю.

Запитальники охоплюють такі теми:

- Національна самоідентифікація місцевого населення.
- Життя в часи колективізації і колгоспів.
- Розвиток домашніх виробництв.
- Побутова культура та духовність.
- Особливості сімейних стосунків у різні історичні періоди.
- Зовнішній вигляд мешканців (одяг, прикраси, гігієна, косметологія).
- Культура харчування.
- Фольклорна спадщина.
- Усна історія Голодомору, Другої світової війни, затоплених сіл та переселенців з Чорнобильського Полісся.

Як зазначено у фаховій рецензії (Проскурова, 2024), структура та формат цього збірника зручні для використання учасниками на всіх етапах польових експедицій: підготовчому (знайомство з усною історією як із джерелом та методом, опанування методики інтерв'ю); польовому (проведення інтерв'ю, фіксація усноісторичного матеріалу, транскрибування усної інформації, складання протоколу запису, ведення щоденника, попередній аналіз отриманої інформації тощо); заключному (використання усноісторичної інформації).

Загалом проєкт «Баба Єлька» включає декілька тематичних напрямків:

- «Експедиція на піч» (фольклорно-етнографічні експедиції в сільську місцевість, під час яких команда проєкту фіксує і збирає усноісторичний та етнографічний матеріали).

- Етнолабораторія «Баба Єлька» (музей старожитностей – колекція одягу, рушників, реманенту та інших речей, які створили і якими користувалися у XIX - XX ст.; завідувачка Етнолабораторії – Світлана Листюк, канд. пед. наук).

- «Смачна Кропивниччина» (дослідження гастрономічних традицій краю, відродження народних кулінарних традицій на основі старовинних рецептів; упровадження найкращих зразків традиційної кулінарії в сучасну гастрономічну культуру України; видання збірки «Смачна Кропивниччина»; кураторка напрямку – Інна Данильченко, канд. філог. наук).

- «Баба Єлька співає» (вокальний гурток і гурт автентичного співу «Дувай-ва», учасники якого вивчають і виконують народні пісні, записані під час експедицій в автентичній чи максимально наближеній до неї манері; кураторка напрямку – Світлана Буланова, фольклористка, етновиконавиця).

- Етно-рок гурт «YELKA» (спільний проєкт вокалістки Світлани Буланової і композитора, гітариста Максима Величка; музиканти надають сучасного звучання старовинним пісням, записаним під час експедицій «Баби Єльки», стиль музики — електро-фолк, пост-рок).

•«Танці з «Бабою Єлькою» (школа традиційного танцю на базі Етнолабораторії, де учасники вивчають і відроджують танці мешканців Кропивниччини поч. – серед. ХХ ст., зафіксовані під час експедицій; кураторка напрямку – хореографка Наталка Ковальчук).

•«Баба Єлька. Мода» (створення колекції реплік автентичного одягу шляхетних українців з метою відродити традиційне вбрання мешканців Кропивниччини поч. ХХ століття, показати його вишуканість та різноманіття, популяризувати українське народне вбрання в сучасному світі; кураторки напрямку Інна Данильченко і Світлана Буланова).

•Міжнародна діяльність (презентація ідей та надбань «Баби Єльки» закордоном шляхом співпраці з іноземною науковою спільнотою, участю в конференціях, здійснення міжнародних освітньо-культурних обмінів з залученням учнівської молоді; кураторка напрямку – Світлана Листюк).

На кожному з цих напрямків застосовуються різноманітні способи документування: фото- та відео- фіксація, атрибуція експонатів для музею, архівування тощо. Також на окремих етапах діяльності команда «Баби Єльки» залучає експертну думку для підсилення наукової складової проєктів, співпрацюючи з етнологами та іншими фахівцями (наприклад, Світлана Проскурова, канд. іст. н., Людмила Єфремова, д-р філолог. наук, Любов Боса, канд. іст. наук та ін.)

Віддаючи належне багатьом інституціям, які працюють у царині культурної спадщини, також поділяємо думку антропологів щодо потреби більшої відкритості професійних осередків, створення сприятливих умов для залучення та навчання активних дослідників. Тим більше, що багато представників громадських спільнот в Україні мають досвід перебування у наукових середовищах, досконало володіють іноземними мовами, можуть поділитися досвідом широкоформатного використання сучасних медійних засобів для донесення напрацювань до широкої аудиторії, володіють маркетинговими та проєктними навичками в соціокультурній сфері тощо. Але, передусім, ті методи, що апробовані ГО «Баба Єлька», сприяють глибокому розумінню та збереженню культурної спадщини, що є вагомим внеском у культурне та наукове життя регіону і водночас формують своєрідний мікроклімат пошанування носіїв цієї спадщини.

Джерела та література

1. Боса, Л. Босий, О. (2021). Кулінарна спадщина Степової України – історія та надбання. У кн. *Данильченко І. Сmachна Кропивниччина*. Кропивницький. С. 15–23.

2. Листюк, С. (2024). Стань агентом «Баби Єльки». *Методичні рекомендації і матеріали з усноїсторичних досліджень з досвіду експедицій «Баби Єльки»*. Кропивницький. 68 с.

3. Проскурова, С. (2024). *Рецензія на методичні рекомендації та матеріали з усної історії (на основі досвіду експедицій «Баби Єльки»)». У зб. Листюк С. Стань агентом «Баби Єльки». Методичні рекомендації і матеріали з усноїсторичних досліджень з досвіду експедицій «Баби Єльки». С. 7*

Людмила ПОНОМАР
ORCID ID: 0000-0003-1725-9230

АВТОБІОГРАФІЧНИЙ НАРАТИВ ЯК ВИРАЗНИК ІДЕНТИЧНОСТІ У ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVE AS AN EXPRESSION OF IDENTITY AT THE TIME OF RUSSIAN AGGRESSION

У статті розглянуто значення наративів для передачі особистісного та соціокультурного досвіду населення Київщини у період війни з російським агресором. Йдеться про події, пережиті оповідачами. Їх інтерпретація, емоції як спосіб осмислення буття формують соціально-культурний простір сьогодення і є базою для дослідження усної історії періоду російської агресії.

Спогади інформаторів, записані впродовж 2022 – 2024 року на Київщині, зокрема у жителів Фастівського, Бучанського, Києво-Святошинського районів, актуальні для збереження пам'яті про війну. Деякі дослідники усної історії заперечують запис матеріалу у період незавершеної війни, оскільки вважають, що він не відповідає науковому методу, який вимагає досліджувати минулі події. Тобто, ті події, які відійшли до вже завершеного історичного минулого (Печерський, 2023). Однак, існуюча практика соціокультурних досліджень спростовує ці міркування. Записи про переживання свідків подій на початку війни, самоорганізацію в боротьбі проти окупантів, волонтерську діяльність – найправдивіший матеріал для об'єктивної інтерпретації подій навіть в умовах воєнного часу. Те, що людина може змінювати погляди впродовж певного періоду життя – теж не аргумент. Усна історія незавершеної війни може справді змінюватись. У записаних матеріалах з Київщини йдеться також про такі зміни, зокрема: вияв національної свідомості у частини проросійського населення, у ставленні жителів до московської церкви, мовне питання тощо. І коли записи різного періоду фіксують такі зміни – це важливий матеріал для вивчення їх причин. На сьогодні не може бути лише авторська інтерпретація без оповідача. Тому у роботі наведено чимало інтерв'ю. На прикладі цих записів йдеться про внесок в оборону своєї землі, самоорганізацію, волонтерську діяльність, що